

DIMENSIUNI ȘI INTERPRETĂRI ALE DEMNITĂȚII UMANE:***HOMO SUMMAE DIGNIS (DIGNISSIMUS)*****Dumitru CĂLDARE***Catedra Filosofie și Antropologie*

Dans le présent article on examine les dimensions et les interprétations contemporaines spéciales qui concernent la dignité humaine, l'accent étant mis sur la notion *Homo summae dignis (dignissimus)*. Pour élucider le sujet en discussion, l'auteur mentionne et analyse les opinions de plusieurs philosophes qui d'une manière ou autre se sont référés à la valeur de la catégorie de dignité. En même temps, on analyse certaines modalités qui visent les perspectives de l'affirmation plus distincte, plus juste de la dignité humaine dans la société contemporaine.

Din momentul apariției și până în zilele noastre, omul se află în centrul investigațiilor științifice și filosofice. Fiind o ființă dotată cu rațiune, omul este cercetat fie în sens metafizic, fie în sens moral sau din alt punct de vedere, accentuându-se omenescul, virtuțile lui, demnitatea pe care o manifestă sau alte calități. În acest context, remarcăm că pe parcursul evoluției gândirii filosofice au fost expuse mai multe viziuni și concepții privind omul și virtuțile sale.

Aristotel a numit omul animal politic, Rabelais afirma că omul este un animal care râde, J.Cardan l-a numit pe om animal care e dispus să mintă, să inducă lumea în eroare. A.Schopenhauer considera omul ca fiind un animal tragic, al cărui instinct nu este convins în acțiuni chibzuite și argumentate. În dialogul *Protagoras* Platon examinează omul atât ca ființă problematică, cât și ca ființă cu aptitudini orientate spre activitate (*Homo faber*). Apreciind omul, Cicerone accentuează faptul că acesta posedă rațiune, iar de aici și aprecierea *Homo sapiens*. A.Comte se referă la o „știință a omului”, iar W.Dilthey – la o „știință despre om”. Hegel consideră că sarcina istoriei rezidă în a îndeplini funcția de metodă de investigare a realităților umane. Antropologia filosofică contemporană a avansat și mai mult la acest capitol evidențiind un șir de aprecieri noi: *homo oeconomicus, homo significus, homo religious, homo ecologicus, homo moralis, homo politicus* etc. În viziunea noastră, fiecare dintre aceste aprecieri conține anumite elemente de adevăr, deoarece în fiecare din ele este făcută încercarea de a explica că omul a devenit – ființă cu un statut ontic propriu, în virtutea utilizării rațiunii și imaginii creatoare.

Considerăm că în practica socială contemporană atât de contradictorie a omului ar putea să apară și alte noțiuni-aprecieri ale ființei umane. Credem însă că una dintre aceste noi noțiuni-aprecieri ar putea fi *Homo summae dignis (sau dignissimus)*, noțiune care ar cuprinde, ar reflecta calitatea omului de a fi demn, aptitudinea de a avea prestigiu social și moral, de a fi o adevărată autoritate morală. *Homo summae dignis (sau dignissimus)* este o noțiune mai amplă, având un caracter mai pronunțat. *Homo summae dignis* este o noțiune care necesită a fi concepută și elaborată în totalitatea ei de aspecte și semnificații; este o noțiune care reprezintă o nouă stare calitativă (am putea spune chiar un salt calitativ esențial) a devenirii omului și a societății. Și această nouă stare sau salt calitativ demonstrează că umanitatea continuă cu înverșunare dezvoltarea sa ascendentă și contradictorie. *Homo summae dignis* este o noțiune complexă și atotcuprinzătoare, de aceea, în cele ce urmează, ne vom referi doar la unele aspecte mai concludente ale conceptului în cauză.

În acest context, am evidențiat anumite particularități ale demnității care, în viziunea noastră, atribuie moralității omului o imagine nouă. Printre acestea am accentuat în special caracterul general-uman al demnității umane manifestată în natură și în esența sa umană, și nu în anumite aspecte întâmplătoare, secundare sau parțiale, ci în cele determinante și cardinale. De asemenea, avem tot temeiul să afirmăm că în această ipostază demnitatea poate fi examinată nu numai ca una din manifestările moralei (categoriile), la fel ca și alte categorii ale ei (binele și răul, datorita, sensul vieții), ci ca o anumită temelie, din care iau naștere celelalte categorii sau virtuți morale. Teza în cauză se referă, în mod nemijlocit, la reinterpretarea contradicției dintre obligațiunile morale ale omului și raționalitatea lui practică, dintre realitatea socială concretă și discreditarea demnității umane.

Considerăm că această calitate sau virtute morală e necesară mai ales astăzi, când mulți oameni, din cauza destinului vitreg, nu-și pot păstra cu adevărat demnitatea și nu se pot afirma în măsură convenită în societatea

contemporană. Dar omul nu poate fi lipsit de demnitate, după cum nu poate fi lipsit de sufletul său uman. Putem chiar afirma că dispariția sau diminuarea demnității ar fi similară cu lichidarea societății umane. În așa mod, demnitatea se prezintă ca dimensiune umană de primă valoare privind mijlocul uman de existență. Și omul, existând în societatea umană prin virtuțile sale de demnitate, îi atribuie acesteia un statut unic în lume.

Viața omului este complexă, amplă și plină de diverse evenimente și fapte concrete. În activitatea sa, omul îndeplinind diferite obligațiuni și îndatoriri manifestă și diferite atitudini față de subiectul cu care interacționează, fie individual sau social. Din lumea antică și până în zilele noastre, societatea pune în fața individului un șir de sarcini și norme de conduită, iar respectarea și îndeplinirea acestora ar corespunde atât cerințelor sociale, cât și perspectivei în dezvoltarea societății. La rândul său, omul consideră că societatea, prin instituțiile și organizațiile sale, are dreptul moral (obligațiunea sfântă) de a aprecia în mod obiectiv faptele omului și de a recunoaște realizările obținute, acordându-i atenția și respectul cuvenit.

În concepția noastră, în cel mai larg sens, demnitatea reprezintă o formă concretă de autoapreciere, de autoevaluare a faptelor omului, de autoconștientizare a valorii individuale. Problema rezidă în faptul că omul e în drept de a înainta anumite pretenții morale față de societate, pretenții reieșind din dreptul moral al omului de a fi respectat și apreciat conform valorii faptelor îndeplinite. Principalul însă rezultă din temelia temelilor – Omul este valoarea supremă care se dezvoltă numai în procesul de interacțiune a sistemului om–societate. Și drept confirmare este conceperea demnității, în viziunea lui La Rochefoucauld, Max. 399: „Există o demnitate care nu depinde de noroc: este o anumită atitudine care ne distinge și care pare a ne destina pentru lucruri mari: este prețuirea pe care ne-o dăm singuri, fără a ne da seama, prin această calitate câștigăm respectul celorlalți oameni și de obicei este aceea care ne pune deasupra lor mai mult decât nașterea, funcțiile și deci însuși meritul”. În practica socială, se realizează în mod concret faptul că anume interacțiunea și interdependența om–societate exprimă în mod adecvat esența noțiunii (categoriei) de *demnitate*.

Astfel, categoria „demnitate” necesită a fi examinată împreună cu categoria „cinste”. Deci „cinstea” și „demnitatea” reprezintă două categorii-noțiuni corelative care exprimă valoarea morală supremă a omului. Prin cinste se subînțelege aprecierea socială a omului, recunoașterea nemijlocită a demnității lui reale. Cinstea, fiind un stimulent adecvat privind îndeplinirea de către om a datoriei sale sociale, se manifestă, de regulă, în activitatea socială în formă concretă de cinste profesională (etica profesională). Concepută și interpretată astfel, cinstea cuprinde conștientizarea importanței sociale a profesiei, a mândriei și dragostei profesionale care generează creativitate și avânt spiritual. Respectarea principiilor eticii profesionale contribuie la o utilizare eficientă și argumentată a aptitudinilor adecvate individuale ale omului.

Ambele categorii, cinstea și demnitatea umană, necesită a fi examinate din punctul de vedere al conținutului lor prin prisma generalului, singularului și particularului. Este și firesc faptul că fiecare individ pretinde, mai întâi de toate, la recunoașterea demnității sale umane, însă această recunoaștere rezultă din criteriul obiectiv care prevede participarea activă în munca social-utilă reprezentând adevărata valoare a omului. Altceva, credem noi, e principalul în examinarea acestor noțiuni – în primul rând, în ce măsură condițiile sociale existente contribuie la evidențierea esenței umane; în rândul al doilea, conținutul general-uman al noțiunilor cinste/demnitate este în legătură nemijlocită cu conținutul mediului social. Desigur că omul, fiind persoană istorică concretă și subiect al demnității civice, trebuie să confirme acest statut prin activitatea cotidiană și prin îndeplinirea datoriei sociale; în rândul al treilea, omul, manifestându-se ca personalitate și posedând o individualitate irepetabilă, o totalitate de aptitudini și calități fizice, consideră că acestea, de fapt, și constituie temelia demnității lui personale. Prin urmare, valoarea socială a omului și demnitatea lui personală ca autoapreciere, într-un mod sau altul, se află într-un anumit raport (circumstanțe reale), cu idealurile și modelele de conduită dominante în societatea respectivă. Și în cazul când sunt evidențiate sau selectate trăsăturile caracteristice ale personalității, care constituie temelia cinstei și demnității umane, noi pornim de la cerințele într-un anumit tip de personalitate și care ar corespunde intereselor și perspectivelor societății date.

Aici însă apare întrebarea sacramentală, de ce o parte din oameni (chiar și astăzi în condițiile existente) se „aclimatizează” atât de orbește la o situație defavorabilă afirmării reale și nu-și păstrează capul ridicat, de ce acceptă umilința și supușenia și nu pledează în mod hotărât pentru apărarea propriei demnități. Noi am ajuns în secolul XXI, însă nicidecum nu ne putem debarasa de unele vicii morale degradante rămase în conștiință încă din vremurile cumplite (cum le numeau marii noștri cronicari Grigore Ureche și Miron Costin). Dar chiar și în acea epocă Miron Costin scria că noțiunile „demnitate”, „onestitate”, „onoare”, „cinste” în același timp

trebuie să devină determinante în conduita clasei boierilor. Un domnitor, un boier, un demnitar nu trebuie să fie trufaș, arrogant, sau să disprețuiască oamenii, ci trebuie să manifeste o demnitate adevărată, să fie onest, să înțeleagă și să realizeze respectul, cinstea și bună-cuviința [1].

Și ne mai punem o întrebare – ce autoritate morală, ce noblețe sufletească manifestă oamenii care-și schimbă opțiunile și conceptele politice în dependență de regimurile care vin la guvernare? Ce autoritate morală au acei intelectuali care în „goana” după funcții și „dregătorii” alunecă pe panta înstrăinării, se distanțează de la interesele adevărate ale poporului, punând interesele personale mai presus de orice? Este dureros însă faptul că asemenea „personalități” își justifică (își îndreptățesc) faptele și acțiunile lor meschine prin niște gânduri care seamănă mai mult cu o profanare a propriului său Eu, fiind o degradare a demnității lor personale (dacă din ea a mai rămas ceva).

Astăzi noi ne aflăm într-o epocă istorică în care are loc o criză spirituală de profunzime și de proporții extraordinar de degradante asemănătoare cu criza și decăderea Romei antice la intersecția dintre era veche și era nouă. În fața noastră stă problema unor autotransformări spirituale adânci atât în sensul conceperii cu adevărat a procesului de reconsiderare a valorilor morale, cât și în special în sensul formării unui tip principal nou de legătură dintre morală și alte domenii ale vieții umane, și în primul rând – domeniul social-economic.

Perefrazându-l pe Thales, marele înțelept al Greciei antice care scria: „Să fii mai curând invidiat, decât compătimit” [2], am accentua că oamenii care și-au pătat demnitatea ar merita nu doar compătimitate, ci dispreț și acuzare generală. Dar anume din trecutul nostru istoric s-au păstrat până astăzi calități morale degradante care deteriorează substanțial demnitatea umană. Dintre ele am evidențiat două trăsături morale deosebit de vicioase, acestea fiind mai pronunțate:

1) Tendința sau dorința de a-l favoriza pe străin, de a-i îndeplini orice doleanțe, de a-i acorda privilegiile și onorurile sociale și morale nemeritate.

2) Îndreptățirea în fața străinului pentru anumite insatisfacții, circumstanțe nepotrivite sau chiar neîndestularea cu anumite bunuri.

În condițiile vitrege ale istoriei neamului nostru, au fost cultivate umilința, rea-credința, invidia, pâra, lașitatea, servilismul care de-a lungul secolelor ne-au transformat și în oameni cu capul plecat și cu sufletele devastate, încătușate de psihologia de sclav pe propriul pământ, în propria casă. Sau poate că acesta este destinul tragic al popoarelor mici care sunt dominate cu cruzime și barbarie, supuse perfidiei, capriciilor și atrocităților popoarelor mari și agresive. Circumstanțele istorice vitrege, „vremurile cumplite” ca factori degradanți au influențat nefast și au deteriorat temeinic caracterul, sufletul și demnitatea neamului nostru, alertându-l și mai mult de-a lungul secolelor. Astăzi însă adevărata demnitate ne obligă pe fiecare dintre noi să depășim aceste stări degradante și degeneratoare:

Vorba lui M. Eminescu:

„Au prezentul nu ni-i mare? N-o să-mi dea ce o să cer?

N-o să aflu într-ai noștri vreun falnic juvaer?

Au la Sybaris nu suntem lângă capiștea spoelii?

Nu se nasc glorie pe stradă și la ușa cafenelii,

N-avem oameni ce se luptă cu retoricele sulii?

În aplauzele grele a canaliei de uliți.

Panglicări în ale țării, care joacă ca pe funii,

Măști cu toate de renume din comedia minciunii?” [3]

Problema constă în faptul că astăzi noi ne aflăm la intersecții social-economice și morale cardinale care influențează nefast demnitatea umană. Din conștiința societății sunt înlăturate cu ritmuri accelerate sub diferite forme valorile spirituale existente. Noile valori spirituale (morale) sau cele general-umane (inclusiv cele religioase) se afirmă în ritmuri lente și contradictorii, în același timp societății îi sunt impuse și multe valori morale false (nonvalori), care aduc mari prejudicii demnității umane.

Este cunoscut însă faptul că orice tip concret de activitate sau noțiune morală necesită o conștientizare ca fiind acceptată de divinitate și, în acest sens, ea este îndreptățită din punctul de vedere al valorilor morale existente, deși niciodată nefiind reduse la acestea în totalitate.

În contextul continuității spirituale, accentuăm, de exemplu, că în Roma antică demnitatea și noblețea erau apreciate la cel mai înalt nivel:

„Nobilii nu pot fi nedemni care-și necinstesc strămoșii
 Să le spun că-s de neam mare, unor oameni de nimic?
 Lebăda să-și zică negru? Sau Atlas un biet pitic?
 Europa să se cheme orice fată din grămadă?
 Pe toți câinii plini de râie care rătăcesc pe stradă
 Și din lămpile-aruncate ling fitilul de ulei.
 Să-i numesc cum ni li-e felul: tigri, leoparzi și lei,
 După cum răcnesc de tare? Tu ferește-te, de frică.
 Creticus sau Camerinus nu cumva să ți se zică!” [4]

Așadar, rezultă că e demn și acela care-și venerază strămoșii, faptele lor glorioase și patriotice, care respectă cu pietate tradiția și obiceiurile lor nobile care se mândresc cu ei, considerând virtuțile lor drept stea călăuzitoare. Referindu-ne la zilele noastre, conchidem că demnitatea unui savant, a unui om de cultură rezidă în faptul de a readuce, în măsură deplină, în actualitate valorile spirituale ale strămoșilor, modul lor de cugetare și de gândire, de a demonstra, în mod convingător, că noi avem o adevărată istorie, filosofie, cultură, o limbă nobilă, un veșmânt literar adecvat care ne onorează și ne situează printre popoarele civilizate ale lumii. Profund semnificative la acest capitol ar fi și cugetările marelui nostru înaintaș A.Russo care scria următoarele: „Ce-mi pasă mie moldovan ruginit, de scenele voastre din Italia, de serile voastre pariziene, de amintirile voastre din străinătate, de fantomele voastre nemțești, de comediile voastre imitate și de povestirile voastre traduse și adaptate. Zugrăviți-mi, mai curând, o icoană din țară, povestiți-mi o scenă de la noi, pipărată sau plină de poezie, o mică scenă improvizată, căci bunul și răul, simplul și emfaticul, adevărul și ridicolul se întâlnesc la fiecare pas. O să găsiți în nevinovatele credinți populare orice fantezie voiți, iar în năravurile amestecate ale claselor de sus stofă destulă. Faceți-l pe acest moldovan să lucreze, faceți-l să se miște prin țara lui. Imitația necugetată ne strică mintea și inima și încet-încet va ruina și patriotismul – dacă este patriotism. Imitația, care ne face să disprețuim ce e național și pământul nostru, ne încearcă creierul de idei cu neputința de pus în legătură cu lucrurile vieții zilnice” [5].

Prin urmare, demnitatea omului cuprinde în sine, și prin sine, și autoritatea morală, și personală, aceasta devenind o parte componentă a general-umanului. La rândul său, general-umanul, pentru a reflecta adevărata sa esență, trebuie să se concentreze în cadrul posibilităților și aptitudinilor personalității dispuse să-și asume rolul suveran de analiză (de apreciere) a propriilor fapte, de responsabilitate deplină pentru acestea. În cazul când personalitatea nu se manifestă în conformitate cu aceste cerințe, ea nu poate fi considerată ca posedând demnitate. Și astăzi devine tot mai actuală teza că demnitatea se obține prin luptă, prin afirmare, prin devenire socială și morală, deoarece demnitatea se află în mâinile omului și el trebuie să o păstreze cu orice preț.

Prin urmare, onoarea și demnitatea omului contemporan, credem noi, nu pot fi interpretate ca fiind a unui om ales în virtutea unor circumstanțe sau evenimente, ori a celui care l-a citit pe Aristotel sau pe D.Alighieri. Demnitatea umană reprezintă un anumit prestigiu social, o măreție a faptelor, o gravitate, dar și o sobrietate în interacțiune cu noblețea sufletească. După aprecierile lui E.Cassirer, chiar dacă acestea continuau să existe, ele erau supuse unui risc permanent de a-și pierde însemnătatea. Și realitatea lor era simbolică, și nu fizică, necesitând a fi în permanență interpretată și reinterpretată, concepută și reconcepută [6]. Anume de aceea pentru fiecare dintre noi, este necesar a concepe în profunzime că secolul XX și începutul secolului XXI este acea epocă istorică care a nimicim temelii sociale puternice, medii, case, regimuri sociale, comunități și colectivități de oameni. În aceste condiții actuale, ființa spiritului omului și a persoanei sale este superioară chiar formelor ființei acestei „lumi” în timp și spațiu.

În virtutea acestora, omul concret, tinzând spre o manifestare reală a demnității sociale (îndeosebi prin prestigiul social aflat în devenire), de cele mai multe ori parcă ar căuta un refugiu sau un mijloc eficient în rol de călăuză. În aceste condiții, omul, în scopul determinării unei căi mai sigure, își axează căutările de afirmare prin două modalități. Prima modalitate prevede încercarea de a înălța între diferite niveluri spirituale bariere de netrecut, a doua modalitate este axată pe aderarea necondiționată la una din soluționările istorice recunoscute și de valoare. Unii oameni consideră că obțin un anumit prestigiu social prin faptul că acceptă sau neagă valorile Renașterii sau ale Iluminismului. Unii se închină moralei creștine, considerând-o ca fiind unicul adevăr al lumii, alții apreciază frumusețea antichității, cei de-a treilea aderă la valorile postmoderniste și cele științifico-tehnice contemporane. Astfel, demnitatea umană este determinată nu atât de existența și manifestarea ei reală la o anumită etapă de manifestare concretă, cât de schimbările sociale care o influențează

în permanență. De aceea, faptele omului prin care el devine o anumită autoritate morală sunt supuse unor schimbări permanente. În acest sens, ținem să accentuăm că onoarea (cinstea) și demnitatea omului într-o societate cu adevărat democratică se manifestă nu numai ca o apreciere, însă și ca o cauză, ca o necesitate profund legată de datoria socială, de responsabilitatea și conștiința morală a omului, în așa mod, afirmarea demnității personale și a cinstei omului sunt determinate nemijlocit de îndeplinire de către acesta a datoriei sale sociale. Cu adevărat, prin demnitatea sa personală obținută printr-o activitate socială permanentă și eficientă, prin luptă hotărâtă împotriva a tot ce frânează dezvoltarea spre progres și propășire, omul contribuie la realizarea în fapt a onoarei și demnității țării sale și a demnității personale.

Referințe:

1. Letopisețul Țării Moldovei. - Chișinău, 1989.
2. Filosofia greacă până la Platon. P. I-VII. - București, 1979, p.152-153.
3. Eminescu M. Opere. Vol.1. - Chișinău, 2001, p.142-143.
4. Juvenal, Satira 6. F. 1230.
5. Russo Aleco. Opere. - Chișinău, 1989, p.190-191.
6. Cassirer E. Eseu despre om. - București, 1994, p.56-57.
7. Scheler Max. Poziția omului în cosmos // Surdu Alexandru. Filosofia contemporană. - București, 2003, p.237.

Prezentat la 26.11.2008